

СЕМАНТИЧНІ ТИПИ ЗВУКОНАСЛІДУВАЛЬНИХ СЛІВ У ЯПОНСЬКИХ ТЕКСТАХ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ XIX-XX СТОЛІТЬ

Ольга Городиська

Аспірант, Київський національний лінгвістичний університет, 03680, Київ-150,
вул. Велика Васильківська, 73, к. 717,

UDC: 811.521'255 (045)

ABSTRACT

The article deals with the semantic types of onomatopoeical words of Japanese classical literature of the nineteenth and twentieth centuries in Ukrainian translation. The Japanese onomatopoeical vocabulary is analysed and systematized, its role in the field of it speech activity is determined.

Keywords: onomatopoeical words, zvukosymbolizm, giongo, gitaygo, giseygo, reduplication.

У статті розглянуто семантичні типи звуконаслідувальних слів японської класичної літератури XIX-XX століть в українських перекладах. Проаналізована і систематизована японська звуконаслідувальна лексика, з'ясована її роль у цій сфері мовленнєвої діяльності.

Ключові слова: звуконаслідувальні слова, звукосимволізм, гіонго, гітайго, гісейго, редуплікація.

В статье рассмотрены семантические типы звукоподражательных слов японской классической литературы XIX-XX веков в украинских переводах. Проанализирована и систематизирована японская звукоподражательная лексика, определена ее роль в сфере этой речевой деятельности.

Ключевые слова: звукоподражательные слова, звукосимволизм, гионго, гитайго, гисейго, редуплікація.

ВСТУП

Звуконаслідувальна лексика японської мови є невід'ємним елементом японської літературної творчості і актуальним напрямком дослідження. Метою статті є дослідження семантичних типів звуконаслідувальної лексики текстів японської художньої літератури XIX–XX століття в українських перекладах. У відповідності з поставленою метою було висунуто таке завдання: проаналізувати й систематизувати японську звуконаслідувальну лексику в художній літературі, яка перекладається українською мовою, з'ясувати її роль у цій сфері мовленнєвої діяльності.

Наукова новизна полягає у тому, що в статті поглиблено розгляд структури звуконаслідувальних слів у японських текстах художніх творів; одержано нові відомості про характер звуконаслідувальної лексики, представлені в японській літературі XIX – XX століття, українською мовою.

В українській орієнталістиці звуконаслідувальні слова японської мови є маловивченими. Дослідження в цій галузі представлено однією кандидатською дисертацією О.І. Кобелянської (2013 р.). Натомість російські японісти не залишили це мовне явище поза своєю увагою. Першим дослідником японської звуконаслідувальної лексики в Росії був Є.Д. Поліванов. Ономапопея стала об'єктом дослідження в японській мові й акад. М.Й.

Конрада. Окремих аспектів явища ономапоєї в сучасній і давній японській мові торкалися також Є.М. Колпачі, Н.І. Фельдман, О.А. Фролова, О.П. Фролова, К.Є. Черевко та ін.

Значний за обсягом естетичний потенціал звуконаслідувальної лексики є причиною її широкого використання в художній літературі. Завдяки семантичній варіативності звуконаслідування письменник може передавати особливий колорит, відтінок змісту, уточнювати образ вчинення дії.

Для формування певного ритму звуконаслідувальні слова можуть вживатися і в поезії, наприклад у хайку, для посилення емоційності та безпосередності в передачі образу.

Звуконаслідування в творах японських письменників передають звуки оточуючого середовища, природні явища, особливості діяльності, почуття і враження мовців з такою різноманітністю конотативних відмінків, з такою докладністю та повнотою, що при їхньому перекладі українською у багатьох випадках необхідно використовувати декілька прислівників, дієприслівників, прикметників або дієслів, щоб більш-менш адекватно передати їхню семантику.

Систему звукообразотворчої лексики, яка вживається в творах японських класичних письменників ХІХ—ХХ століть, можна умовно поділити на три групи:

ономапоєї — слова, що виникають на основі звуконаслідування (охати, гикати, гавкати);

звуконаслідувальні слова, що імітують звуки, характерні для будь-кого, будь-чого, для явищ і дій (няв, дзень, кап-кап);

звукообразні слова (звукосимволізм) — лексеми, що сприяють образній передачі рухів, емоційних станів, фізичних і психічних явищ (шкарбан, шашні, шабаш).

У творах японської літератури, що перекладено українською мовою, звуконаслідувальні слова виконують ряд стилістичних функцій:

- а) використовуються для створення каламбурної гри;
- б) можуть стати яскравою мовною характеристикою персонажа;
- в) виступають як допоміжні образотворчі засоби, що підсилюють враження, для опису природних явищ, пір року;
- г) лежать в основі багатьох антропонімів з елементом «говоріння»;
- д) можуть виконувати функції контекстуального синоніма і замінювати дієслово або ім'я.

Звуконаслідування як явище в мові і літературі визначається як “закономірний фонетично мотивований зв'язок між фонемами слова, що лежить в основі номінації звуковою ознакою денотата, або як умовна імітація звучань навколишньої дійсності фонетичними засобами цієї мови”. [11, с.166] Звуконаслідування саме як клас слів можна відповідно позначити як слова, у звучанні яких відображено звукові характеристики відтворюваних ними об'єктів. При вивченні звуконаслідувальних слів немає підстав наполягати на умовному характері імітації в процесі звуконаслідування. Справа в тому, що кожна окрема мова адаптує певні звуки відповідно до своєї фонетичної системи. Тому, маючи одні й ті ж самі джерела походження, звуконаслідування можуть бути наділені тією чи іншою фонетичною формою в різних мовах світу. Даний клас слів представлений практично у всіх мовах і, як правило, являє собою дуже нечисленну групу лексичних одиниць. Японська мова в цьому плані — виняток.

При вивченні явища звуконаслідування тривалий час не проводилося чіткої межі між звуконаслідуваннями як такими і звукосимволізмом. Приблизно до середини ХХ століття була розроблена так звана універсальна класифікація звуконаслідувальних слів, де вони групувалися за співвіднесеністю з денотатом. [9, с.9]

Для визначення звукосимволізму існує кілька термінів: “звуковий символізм”, “фонетичний символізм”, “символіка звуку” [11, с.165]. Явище звукосимволізму прийнято позначати як “закономірний, недовільний, фонетично вмотивований зв'язок між фонемами слова, що лежить в основі номінації незвуковою (неакустичною) ознакою денотата (мотивом). Звукосимволізми в свою чергу як пласт слів можуть позначатися термінами “ідеофони”, “образні слова”. [11, с.166] Деякі дослідники визначають звукосимволізми як зв'язок між означуваним, який носить мимовільний, вмотивований характер. За допомогою звукосимволізму в літературній мові передаються такі явища: позначення властивостей предметів, їх поверхні, форми, вигляду; способу, манери руху людини або тварини; вигляду, міміки, виразу обличчя; емоцій, настрою; позначення світлових явищ. Звукосимволізми переда-

ють звуки в так званій “умовній” формі, не маючи з ними прямого зв'язку, тобто відображення звуку у мові не схоже на його реальне звучання. Або ж за допомогою звукосимволізму передаються і зовсім не звукові явища.

У лінгвістиці прийнято розрізняти суб'єктивний і об'єктивний звукосимволізм. У першому випадку йдеться про зв'язок між звуком і значенням в психіці людини, а в другому — про зв'язок між звуком і значенням в словах мови.

Отже, звуконаслідування — закономірний і мимовільний фонетично мотивований зв'язок між фонемами слова і покладений в основу номінації звуковою (акустичною) ознакою денотата (мотивом). Звукосимволізм (звуковий символізм, фонетичний символізм, символіка звуку) — закономірний, не довільний, фонетично мотивований зв'язок між фонемами слова і входить в основу номінації не звуковою (неакустичною) ознакою денотата (мотивом).

Звуконаслідувальні слова в творах японських письменників XIX—XX століть — це своєрідний розряд древніх слів, які не є самостійною частиною мови, оскільки з точки зору граматики вони не являють собою єдиної граматичної категорії, а входять в різні частини мови (іменник, прикметник, дієслово, прислівник). У зв'язку з тим, що ці слова не мають морфологічних показників, свої граматичні властивості вони реалізують в синтаксичних зв'язках.

Звуконаслідувальні слова можуть виступати в реченні підметом, присудком, означення та доповнення та виконувати функції різних обставин. Це складає граматичний аспект звуконаслідувальних слів.

У японському, як і в західному, мовознавстві існують головні і другорядні терміни. Часто для позначення одного і того ж явища є кілька найменувань. Найбільш часто використовувани з них: г'юнг'о, г'ітай'о, г'ісей'о. [2, с.78]

Г'юнг'о (擬音語 — “слово, що наслідує звук”) — аналог терміна “звукосимволізм” в його вузькому розумінні. Г'юнг'о визначаються як слова, покликані визначати голоси або звуки впливу на неживі предмети і передавати їх в звуковій (на письмі — в буквенній) формі. Зазвичай вони записуються катаканною. Наприклад:

ととんとんとん、激しい雨の音の遠くに太鼓の響きがかすかに生まれた。

“Бу-у-м, бум, бум”, — скрізь сильний шум дощу десь далеко почулися слабкі удари барабана”[5, с.154]

Г'ітай'о (擬態語 — “слово, що наслідує поведінку, стан або ситуацію”) — аналог терміна “звукосимволізм”. Відповідно, г'ітай'о визначаються як слова, що образно або символічно описують стан, явища, зміни та інше.

それでそのままぐたと、一周間もそこに滞在していた。

Час тянувся повільно, і так минув цілий тиждень, як він був тут.[4,с.15]

Г'ісей'о (擬声語— “слово, що наслідує голос”) — більш вузький термін, ніж г'юнг'о, використовується як правило, для передачі голосів птахів, тварин, людини. Часто перекладається як “звукосимволізм”. Наприклад:わんわん — гавкання собаки.

Значна частина звуконаслідувань і звукосимволізмів у творах японських письменників утворена за допомогою методу редуплікації основ. Зокрема г'юнг'о і г'ітай'о, які є невід'ємною частиною японської літературної мови, утворені методом редуплікації. Наприклад:今朝は朝から忙しくて、一日中はバタバタしていた。[10,с.25]

Сьогодні я був зайнятий з самого ранку і працював як божевільний весь день.

Якщо характеризувати японську звуконаслідувальну лексику в художній літературі, де г'юнг'о і г'ітай'о вживаються дуже широко, то можна виділити кілька характерних рис. По-перше, за допомогою г'юнг'о і г'ітай'о дуже часто в стислій (аж до одного слова) формі виражається досить розгорнуте в нашому (українському) поданні поняття. Наприклад, використовуючи певні звуконаслідувальні слова, автор ніби свідомо прораховує реакцію читача і апелює до певних емоційних сторін сприйняття. По-друге, в художній літературі дуже важливо передати відтінок сенсу, уточнити образ вчинення дії, манеру поведінки, надати словам певного забарвлення. Таким чином японські письменники використовують в своїх творах звуконаслідувальні слова, прагнучи до точності передачі того чи іншого відтінку значення.

Вживання звуконаслідувальних слів в японській художній літературі аж ніяк не є прерогативою сучасних авторів. Класики японської літератури, поети та прозаїки, теж використовували гіонґо і гітайґо в своїх творах. Наприклад, в “Гіонґо гітайґо но токухон” є розділ, присвячений ролі звуконаслідувань і звукосимволізмів у поезії Басьо. [3,с.63-64] Йдеться про те, що Басьо був одним із перших, хто почав вживати звуконаслідувальні слова у своїх віршах. Ця тенденція поступово ставала популярною. “Японський ліричний вірш хокку (хайку) вирізняється граничною стислістю і своєрідною поетикою”, тому використання настільки виразних і емоційно забарвлених слів як звуконаслідування і звукосимволізми більш, ніж виправдане.[3,с.5]

Так само поширене використання звуконаслідувальної лексики в прозі класиків японської літератури. Письменники також використовували цей прийом для досягнення емоційності і експресії.

Отже, ми прийшли до таких висновків. Можливі різноманітні класифікації звуконаслідувальної лексики, яку можна поділити на групи по тематиці. В основу такого поділу звуконаслідувань покладений принцип орієнтації на те чи інше явище дійсності, асоціації, переклад та інше.

В реченнях звуконаслідувальні слова, як правило, виконують функції, властиві прислівникам: функції додатку, обставини чи означення.

Звуконаслідування широко використовуються в японських класичних творах XIX-XX століття. За допомогою гіонґо і гітайґо автор досягає емоційної насиченості, виразності тексту, має можливість донести до читача певні відтінки змісту і розставити акценти. Твори японських авторів дають багатий матеріал для дослідження контекстуального вживання звуконаслідувальної лексики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Атода Тосико, Хосино Кадзуко. Гионго гитайго цкайката дзитен [Словарь использования звукоподражаний и звукосимволизмов] / Хосино Кадзуко, Атода Тосико — Изд. 2-е. Токио, 1995. — 567с.
2. Быкова С.А. Устойчивые словосочетания в современном японском языке / Стелла Артемьевна Быкова. — М. : Муравей Гайд, 1998. — С.78—82.
3. Гионго гитайго но токухон [Книга звукоподражаний и звукосимволизмов]. Токио:Тайсюкан, 1995.— 336 с.
4. Ёсимото Банана. Учебный текст “Санкьюари” (“Век”) / Банана Ёсимото / М. : Муравей, 2003 — с. 63
5. Кавабата Ясунари. Тысячекрылый журавль. СПб., 1999. —с. 41
6. Колпачки Е.М. Строй японского языка./ Е.М. Колпачки. — Санкт-Петербург.: Лумина, 1998. — 37с.
7. Мацумура Акіра. Ономатопоетика. Новая разработка в японском языке/ Мацумура Акіра. —Токио, 1995.—124с.
8. Пашковский А.А. Особенности японской лексики./ Алексей Пашковский. — М.: Прогресс, 1971. — С. 86 - 94
9. Подшибякина А.А. Ономатопоетическая лексика в японском языке. Учебное пособие / А.А. Подшибякина — М.: Муравей, 2003. — 64с.
10. Чэн Эндрю. Вазі гионго гитайго бунруй ё:хо: дзитен [Японско-английский словарь классификаций звукоподражаний и звукосимволизмов] / Эндрю Чэн —Токио, 1990.— 482с.
11. Языкознание. Большой Энциклопедический Словарь. 2-е
12. (репринтное) изд.”Лингвистического энциклопедического
13. словаря” 1990г. М.: Наука, 1998.— с. 1372